

А. С. Лекарь, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0009-7645-2752

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

У статті здійснено комплексне кримінологічне дослідження загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ, як важливого сегмента фінансової системи України. Окреслено, що загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ спрямовані на забезпечення кримінологічної безпеки й мінімізацію фінансових ризиків шляхом реалізації заходів запобігання спрямованих на виявлення порушень, поновлення порушених прав членів установ і відшкодування завданої шкоди.

Обґрунтовано, що ефективно запобігання злочинності у зазначеній сфері можливе лише за умови реалізації системного, багаторівневого підходу, який поєднує соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські та інформаційно-аналітичні інструменти впливу на криміногенні процеси. Проаналізовано сутність загальносоціального запобігання як базового рівня кримінологічної профілактики, спрямованого на усунення причин і умов злочинності, формування сприятливого соціального середовища та забезпечення належного функціонування фінансових інститутів. Встановлено, що у сфері діяльності небанківських фінансових установ такі заходи набувають особливої актуальності у зв'язку з підвищенням рівнем фінансових ризиків, інформаційною асиметрією, недостатнім рівнем фінансової грамотності населення та впливом зовнішніх дестабілізаційних чинників, зокрема воєнного стану.

Особливу увагу приділено ролі державного регулювання, ризик-орієнтованого нагляду, цифровізації фінансових процесів, а також інституційної взаємодії між органами державної влади, правоохоронними структурами та фінансовими установами. Доведено, що впровадження сучасних інформаційних систем, механізмів фінансового контролю та прозорості діяльності сприяє зниженню латентності кримінальних правопорушень і підвищенню рівня кримінологічної безпеки. Запропоновано стратегічні напрями вдосконалення загальносоціальних заходів запобігання, зокрема через посилення фінансової стійкості установ, розвиток гарантійних механізмів, підвищення рівня захисту прав споживачів фінансових послуг та формування фінансової культури населення. Обґрунтовано доцільність розроблення концептуальних засад забезпечення безпеки кредитних спілок як елемента державної політики у сфері протидії криміналізації фінансових відносин.

Ключові слова: кримінологічна безпека, загальносоціальні заходи, запобігання, небанківські фінансові установи, кредитні спілки, фінансові ризики, державне регулювання, цифровізація.

A. S. Lekar. Extra-social approaches lead to criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions

The statistics have a comprehensive criminological investigation of illegal social approaches and criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions, as an important segment of the financial system Ukraine. It has been clarified that behind-the-scenes social approaches are aimed at preventing criminal offenses in the sphere of activity of non-banking financial institutions directly to ensure criminological safety and minimization financial risks through the implementation of efforts to directly identify violations, update violations of the rights of members of the institution, and eliminate the problem.

It is concluded that the effective elimination of evil in this sphere is only possible through the implementation of a systemic, rich approach, which is consistent with socio-economic, legal, organizational, management and information and analytical tools are used in criminogenic processes. The essence of social abuse has been analyzed as a basic level of criminological prevention, aimed directly at identifying the causes and minds of malignancy, forming a friendly social environment and ensuring proper functioning financial institutions. It has been established that in the sphere of activity of non-banking financial institutions such approaches are of particular relevance due to the rising level of financial risks, information asymmetry, insufficient financial literacy of the population and the influx of new destabilizing officials, with the end of the military regime.

Particular attention is paid to the role of government regulation, a risk-oriented approach, digitalization of financial processes, as well as institutional interaction between government authorities, law enforcement agencies and financial settings. It has been proven that the introduction of modern information systems, financial control mechanisms and transparency of activity corresponds to a reduced latency of criminal offenses and an increased level of criminology be safe. A strategic approach has

© А. С. Лекарь, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

been taken to thoroughly innovate social and social approaches through strengthening the financial stability of institutions, developing guarantee mechanisms, and increasing the level of protection of the rights of residents. financial services and the formation of the financial culture of the population. The importance of disaggregating conceptual ambushes to ensure the safety of credit balances as an element of government policy in the field of anti-criminalization of financial transactions has been demonstrated.

Key words: *criminological security, behind-the-scenes social security, crime, non-banking financial institutions, credit records, financial risks, regulatory power, digitalization.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації фінансової системи України небанківський фінансовий сектор набуває дедалі більшого значення як складова економічного розвитку та забезпечення фінансової інклюзії населення. Водночас розширення сфери діяльності небанківських фінансових установ, супроводжується зростанням криміногенних ризиків, пов'язаних із можливістю вчинення фінансових зловживань, шахрайства, легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, та інших правопорушень.

Суттєвим чинником загострення зазначених проблем є вплив воєнного стану, який спричинив дестабілізацію економічних процесів, зниження платоспроможності населення, послаблення окремих регуляторних механізмів і водночас підвищення рівня тінізації фінансових відносин. У таких умовах небанківські фінансові установи стають більш уразливими до криміногенних впливів, що негативно позначається на рівні довіри до фінансової системи загалом [1, с. 464]. Додатковими факторами, що зумовлюють актуальність дослідження, є цифровізація фінансових процесів і впровадження новітніх технологій, які, з одного боку, розширюють можливості для ефективного контролю та моніторингу фінансових операцій, а з іншого – створюють нові ризики, пов'язані з кіберзлочинністю, маніпуляціями з даними та використанням фінансових платформ у протиправних цілях.

Традиційні підходи до протидії злочинності, що ґрунтуються переважно на реагуванні на вже вчинені кримінальні правопорушення, виявляються недостатньо ефективними в умовах сучасних викликів. Це зумовлює необхідність зміщення акценту на загальносоціальні заходи запобігання, які спрямовані на усунення детермінант злочинності, формування прозорого та стабільного фінансового середовища, підвищення рівня правової та фінансової культури населення [2, с. 132–133].

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень у сфері кримінології та фінансового права, питання комплексного застосування загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності небанківських фінансових установ залишаються недостатньо розробленими. Відсутність цілісної концепції кримінологічної безпеки у цій сфері, а також фрагментарність нормативно-правового регулювання зумовлюють необхідність подальших наукових розвідок і формування системного підходу до запобігання злочинності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження загальносоціальних заходів як базового рівня кримінологічної профілактики, що забезпечує не лише зниження рівня злочинності, а й створення умов для сталого, безпечного та прозорого розвитку небанківського фінансового сектору України.

Мета статті. Метою статті є комплексне дослідження загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ, визначення їх сутності, змісту та функціонального призначення у системі кримінологічної безпеки держави, а також обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення державної політики у цій сфері.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі на загальносоціальному рівні, традиційно перебуває у центрі уваги вітчизняної кримінологічної науки. Значний внесок у дослідження теоретичних засад запобігання злочинності зробили такі науковці, як: В. О. Басай, О. П. Білько, Г. С. Буга, В. М. Важинський, А. Винник, П. С. Єспринцев, В. М. Купрієнко, М. Лапішко, Ю. А. Мороз, І. С. Панасюк, Р. М. Поліщук, Т. О. Рекуненко, Е. П. Соловйов, В. І. Тимошенко та інші.

Водночас питання запобігання кримінальним правопорушенням безпосередньо у сфері діяльності небанківських фінансових установ, досліджено фрагментарно. У наукових працях здебільшого розглядаються окремі аспекти функціонування фінансового ринку, державного регулювання чи фінансового контролю, однак комплексний підхід до аналізу загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері залишається недостатньо розробленим. З огляду на сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, цифровізацією фінансових процесів і трансформацією економічних відносин, виникає об'єктивна потреба у подальшому науковому осмисленні зазначеної проблематики та формуванні цілісної концепції кримінологічної безпеки небанківського фінансового сектору, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ, має здійснюватися на засадах системності, комплексності та превентивної спрямованості, що передбачає пріоритет впливу на причини й умови злочинності над реагуванням на вже вчинені правопорушення [3, с. 215–216]. Такий підхід зумовлює необхідність формування ефективної моделі

загальносоціального запобігання, яка інтегрує соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські та інформаційно-аналітичні механізми впливу на криміногенні процеси у фінансовому секторі [4, с. 277]. У цьому контексті ключове значення має створення сприятливого інституційного середовища функціонування небанківських фінансових установ, що забезпечує прозорість фінансових відносин, належний рівень фінансової дисципліни та мінімізацію ризиків зловживань.

Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у досліджуваній сфері охоплюють широкий спектр впливів, спрямованих на формування стійкої кримінологічної безпеки, яка передбачає не лише зниження рівня злочинності, а й підвищення здатності фінансових інститутів протистояти криміногенним загрозам [5, с. 126–127]. У цьому аспекті особливого значення набуває державна політика у сфері регулювання ринку фінансових послуг, яка повинна забезпечувати баланс між стимулюванням розвитку небанківського фінансового сектору та запобіганням його криміналізації. Важливим елементом такої політики є удосконалення процедур реєстрації та ліцензування фінансових установ, що виконують функцію первинного бар'єра для проникнення на ринок суб'єктів із підвищеним рівнем криміногенних ризиків. Водночас ефективність зазначених процедур значною мірою залежить від їх змістовного наповнення, зокрема врахування не лише фінансово-економічних, а й кримінологічних критеріїв оцінювання діяльності суб'єктів господарювання [6, с. 182].

Суттєву роль у системі загальносоціального запобігання відіграє ризик-орієнтований підхід до регулювання та нагляду, який дозволяє своєчасно виявляти ознаки ризикової діяльності, що може трансформуватися у кримінально карані діяння. Такий підхід передбачає постійний моніторинг фінансових операцій, аналіз фінансової звітності, оцінювання структури власності та виявлення зв'язків із потенційно небезпечними суб'єктами. Упровадження ризик-орієнтованого нагляду сприяє переходу від формального контролю до змістовного аналізу діяльності фінансових установ, що істотно підвищує ефективність запобіжного впливу [7, с. 169–170].

В умовах цифрової трансформації фінансового сектору особливого значення набувають інформаційно-аналітичні механізми запобігання кримінальним правопорушенням [8, с. 11]. Використання сучасних інформаційних систем, автоматизованого обліку та персоналізованого моніторингу фінансових операцій створює можливості для зниження латентності злочинності, підвищення рівня підзвітності та забезпечення своєчасного виявлення відхилень від нормативних показників. Наявність аудиторського сліду, фіксація всіх змін у фінансових даних та контроль доступу до інформаційних ресурсів істотно ускладнюють реалізацію злочинних схем, пов'язаних із фальсифікацією фінансової звітності, привласненням коштів або маніпулюванням фінансовими показниками. Водночас цифровізація потребує належного нормативного забезпечення та врахування ризиків кіберзлочинності, що можуть використовуватися для втручання у фінансову діяльність установ [9, с. 96].

Не менш важливим елементом загальносоціального запобігання є забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності небанківських фінансових установ. Формування ефективної системи управління фінансовими ризиками, включаючи кредитний, ліквідний, операційний та репутаційний ризики, сприяє зниженню ймовірності виникнення кризових ситуацій, які можуть бути використані для вчинення кримінальних правопорушень [10, с. 226]. У цьому контексті доцільним є розвиток механізмів гарантування, резервування та страхування ризиків, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки протиправної діяльності та підвищити рівень захисту прав споживачів фінансових послуг [11, с. 83].

Особливу роль у формуванні кримінологічно безпечного середовища відіграє інституційна взаємодія між органами державної влади, регуляторами, правоохоронними органами, фінансовими установами та громадянським суспільством. Така взаємодія забезпечує обмін інформацією, координацію дій та формування єдиної стратегії запобігання кримінальним правопорушенням. Водночас ефективність цієї взаємодії залежить від рівня її нормативного закріплення, організаційного забезпечення та наявності відповідних комунікаційних механізмів [12, с. 193–194].

Важливим напрямом загальносоціального запобігання є підвищення рівня фінансової та правової культури населення, що сприяє зниженню ввічливості споживачів фінансових послуг і обмеженню соціальної бази злочинності. Формування свідомого ставлення до фінансових операцій, розуміння ризиків і правових наслідків участі у фінансових відносинах створює додаткові бар'єри для поширення шахрайських схем і фінансових зловживань. У цьому контексті важливого значення набувають освітні програми, інформаційні кампанії та розвиток механізмів саморегуляції у фінансовому секторі [13, с. 460–461].

Аналіз сучасного стану небанківського фінансового сектору свідчить, що в умовах воєнного стану та післявоєнної трансформації економіки криміногенні ризики мають тенденцію до ускладнення та трансформації. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення системи загальносоціальних заходів запобігання, їх адаптації до нових викликів та інтеграції у загальну систему національної безпеки [14, с. 80]. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває розроблення комплексних стратегічних документів, спрямованих на забезпечення кримінологічної безпеки небанківського фінансового сектору, зокрема концепції забезпечення безпеки кредитних спілок, яка має поєднувати превентивні, регуляторні та відновлювальні механізми [15].

Таким чином, загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ слід розглядати як фундаментальний рівень кримінологічного впливу, що забезпечує формування стійкого, прозорого та безпечного середовища функціонування фінансового сектору. Їх реалізація сприяє не лише зниженню рівня злочинності, а й підвищенню фінансової стабільності, зміцненню довіри до фінансових інститутів і забезпеченню захисту прав споживачів фінансових послуг. Ефективність таких заходів визначається їх системністю, узгодженістю та орієнтацією на довгостроковий результат, що полягає у мінімізації криміногенних ризиків і створенні умов для сталого розвитку небанківського фінансового сектору України.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ виступають базовим і системоутворюючим рівнем кримінологічної профілактики, який визначає загальну ефективність протидії злочинності у фінансово-кредитній сфері. Їх сутність полягає у цілеспрямованому впливі на соціально-економічні, правові, організаційні та інформаційні чинники, що детермінують злочинність, а також у формуванні умов, за яких протиправна поведінка стає економічно не вигідною, соціально неприйнятною та інституційно ускладненою.

Обґрунтовано, що сучасний стан небанківського фінансового сектору України характеризується підвищеним рівнем криміногенної вразливості, що зумовлено поєднанням внутрішніх і зовнішніх факторів, серед яких ключове значення мають економічна нестабільність, наслідки воєнного стану, недосконалість регуляторних механізмів, інформаційна асиметрія між учасниками фінансових відносин, а також активна цифровізація фінансових процесів. Зазначені обставини сприяють трансформації криміногенних загроз, їх ускладненню, латентності та інтеграції у фінансово-господарську діяльність небанківських фінансових установ.

Встановлено, що ефективне запобігання кримінальним правопорушенням у досліджуваній сфері можливе лише за умови переходу від фрагментарних і переважно реактивних заходів до цілісної, науково обґрунтованої системи загальносоціального запобігання, яка передбачає інтеграцію державної регуляторної політики, фінансового контролю, цифрових технологій, інституційної взаємодії та механізмів формування фінансової культури населення. У цьому контексті визначальним є зміщення акценту з формального зниження показників злочинності на забезпечення кримінологічної безпеки як стану захищеності фінансових відносин від криміногенних впливів.

Доведено, що ключовими напрямками підвищення ефективності загальносоціальних заходів запобігання є удосконалення процедур реєстрації та ліцензування небанківських фінансових установ із урахуванням кримінологічних критеріїв оцінювання, впровадження ризик-орієнтованого підходу до державного нагляду, розвиток системи фінансового моніторингу та контролю, а також забезпечення належного рівня фінансової стійкості й платоспроможності таких установ. Особливого значення набуває формування ефективних механізмів гарантування, резервування та компенсації, що дозволяють мінімізувати негативні наслідки кримінальних правопорушень і підвищити рівень захисту прав споживачів фінансових послуг.

Аргументовано, що цифровізація діяльності небанківських фінансових установ є водночас як чинником підвищення ефективності контролю, так і джерелом нових криміногенних ризиків. У зв'язку з цим необхідним є впровадження сучасних інформаційних систем обліку, автоматизованого моніторингу фінансових операцій, забезпечення аудиторського сліду та кіберзахисту, що сприятиме зниженню латентності правопорушень і підвищенню прозорості фінансової діяльності.

Визначено, що важливим складником загальносоціального запобігання є розвиток інституційної взаємодії між державними органами, регулятором ринку фінансових послуг, правоохоронними органами, фінансовими установами та інститутами громадянського суспільства. Така взаємодія повинна ґрунтуватися на принципах координації, інформаційного обміну та спільної відповідальності за забезпечення кримінологічної безпеки, що дозволяє своєчасно виявляти й нейтралізувати криміногенні загрози.

Отже, загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності небанківських фінансових установ мають розглядатися не лише як елемент кримінологічної політики, а як важливий інструмент забезпечення фінансової стабільності, національної безпеки та сталого розвитку держави. Їх ефективна реалізація створює передумови для мінімізації криміногенних ризиків, підвищення рівня довіри до фінансових інститутів та забезпечення належного захисту прав і законних інтересів учасників фінансових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Вітюк І. А. Нормативно-правове забезпечення запобігання злочинності у сфері економіки в країнах Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 463–466.
2. Басай В. О. Запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні: дис... докт. філос.: 081 – Право. К., 2021. 295 с.
3. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. К. : ВД Дакор, 2018. 532 с.

4. Тахтай О. В. Становлення та розвиток механізму державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 273–282.
5. Тимошенко В. І. Теоретичні проблеми кримінології. Збірник наукових праць / уклад.: Тимошенко В. І. Київ: ФОП Маслаков, 2021. 300 с.
6. Лапішко М., Винник А. Проблеми ринку кредитування України в умовах воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 3 (31). С. 180–189.
7. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с. URL: https://helvetica.ua/index.php?route=product/product&product_id=39
8. Білько О. П. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у кредитно-фінансовій сфері України: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2021. 20 с.
9. Купрієнко В. М., Тичина Д. М. Запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні: монографія. К. : 7БЦ, 2021. 140 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23911>
10. Собкович О. В. Кримінальні правопорушення у сфері страхування як об'єкт кримінологічного дослідження. *Наука і техніка сьогодні*. Серія : Право. 2025. Вип. 3 (44). С. 222–230.
11. Мороз Ю. А. Теоретико-правові засади вчинення кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 4. Ч. 3. С. 81–86.
12. Шакур В. І. Злочинність. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакур, В. І. Тимошенко та ін. 2019. 544 с.
13. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. В. В. Чернея, О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
14. Панасюк І. С. Детермінанти скоєння кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок. *Правова позиція*. 2025. № 1 (46). С. 77–81.
15. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2144>

Дата першого надходження статті до видання: 10.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026